

FINNSTEINEN

STEIN MED MANGFOLDIG BRUK

av Tor-Ketil Krokmyrdal og Inga Malene Bruun

Kommune og fylke	Tjeldsund og Lødingen kommune, Troms og Nordland fylke
Askeladden ID	214571
Museumsnummer	Ts16085
Kulturminnetype/ strukturer	Rituell-kultisk lokalitet
Utgravningsleder	Ingar Olsborg Figenschau
Feltledere	Silje Sivertsvik og Sjoerd van Riel (GIS)
Feltmannskap	2 personer
Tidsrom	30.07 - 06.08.21
Dagsverk i felt	10 dv
Metode	Manuell avtorvning og stratigrafisk graving av kontekster
Avtorvet areal	11,7 m ²
Dv med maskin	3 dv manuell avtorvning
Utgravd areal (fordelt på lag)	Lag 1: 11,7 m ² Lag 2: 11,7 m ² Lag 3: 11,7 m ²
Utgravd volum	1,75 m ³
Volum pr dagsverk	0,25 m ³
Hoh.	5 m
Funn	Ildflint, jern, bryne og lær
C14-dateringer	1475-1895 e.Kr.
Datering	Senmiddelalder - nyere tid

BAKGRUNNEN FOR UNDERSØKELSENE

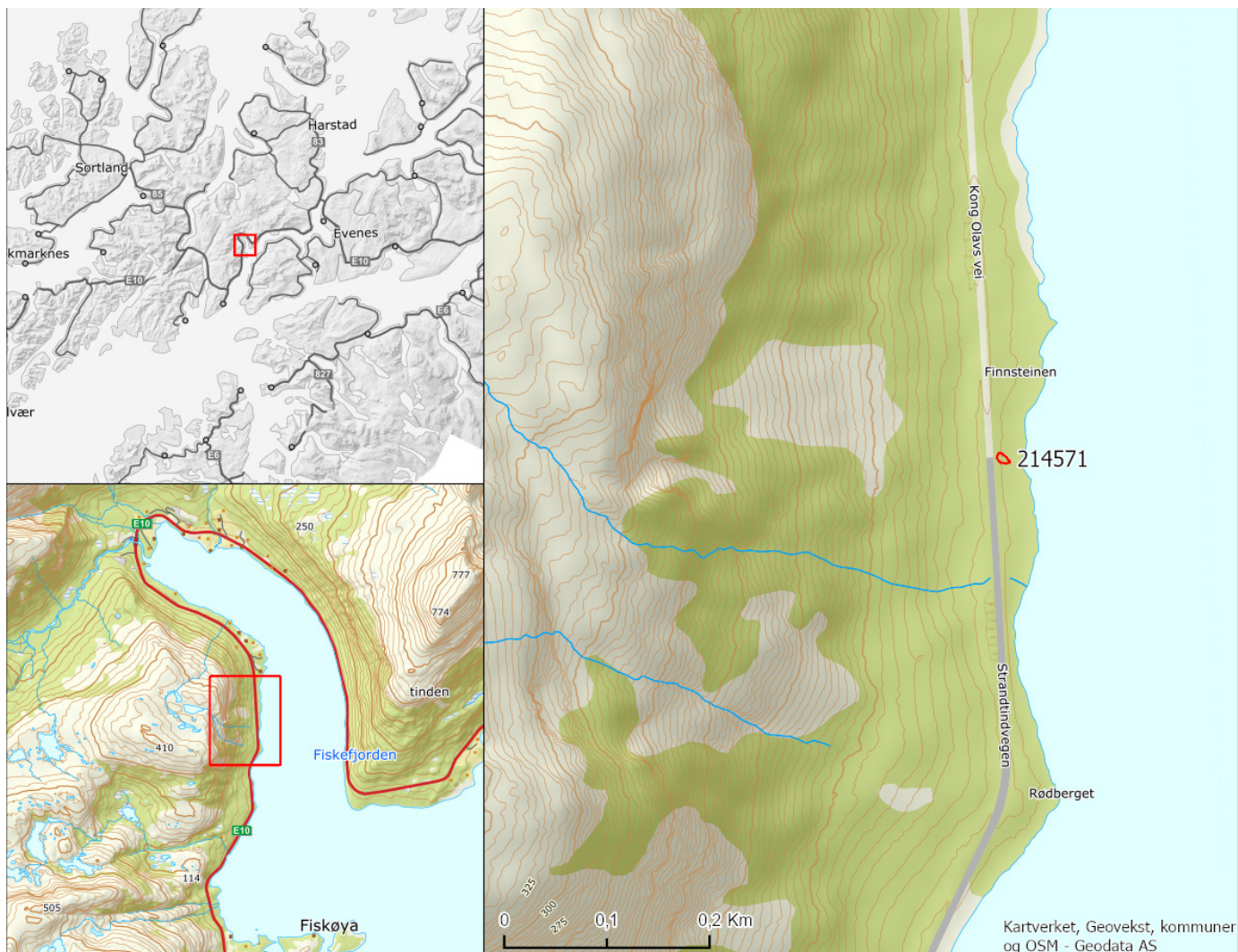
Lokaliteten ble registrert av Sametinget i 2015 som en stor steinblokk (gállu) og et árran. Begrepet «gállu» er lokal samisk navnebruk og betyr steinblokk eller klippe (Sommerseth, 2018, s. 20–21). Steinen ble målt til å være 8 m høy og om lag 10 m i omkrets, men dette er noe usikkert på grunn av tilførte masser som dekker steinens vestlige side. Ved steinens sørøstlige hjørne, er det et overheng som danner seg en heller under. Her ble det også registrert steiner lagt i en bue, og som ble tolket som en mindre plattform. Under dråpefallet ble det registrert et ildsted bestående av fire steiner. En kullprøve herfra ga en datering til 1680-1760 e.Kr (Sommerseth, 2018, s. 37–39).

Navnet «Finnsteinen» skal ha kommet fra

muntlige historier der det omtales at steinen ble «kastet dit av en finn». Begrepet «finn» har vært den faste norrøne betegnelsen på samer (Hansen & Olsen, 2004, s. 47–49; Sommerseth, 2018, s. 39). Ved å se på historiene tilknyttet steinen, og de arkeologiske funnene er det tydelig at steinen og stedet har hatt flere funksjoner og betydninger. Blant annet kan steinen ha vært tilknyttet opphold der utsikten over fjorden har vært sentralt. Stedet kan ha vært brukt for hvile, og for å søke ly for vind og vær inntil steinveggen. Blant annet finnes det en historie om en samisk mann fra Evenes som var på flytting med reinen. I løpet av reisen ble han syk, og han søkte ly under steinen. Her ble han siden funnet død. En annen dramatisk historie fra stedet omhandlet flere samer som flyttet med reinen, og som skal ha blitt tatt av et ras og omkom (Strand, 1983, s. 40). Lokalt i Fiskefjorden var steinen og området rundt kjent for være et sted man samlet rein (Nordlandsposten, 1959). Det nevnes også at steinen har hatt en sterk visuell funksjon, og kan ha vært et viktig landemerke fra sjøen og kan ha blitt brukt som fiskemed. Finnsteinen kan også ha vært en mektig sieidi, og dermed tilknyttet trosliv og ferdsel. Et eksempel på det så vi under en befarig i forkant av prosjektets undersøkelser. På en liten hylle på steinen var det lagt flere mynter, noe som vanlig praksis ved offersteiner. Til sist må det nevnes at steinen har fått en innrissing «ING KP BRIG N 1958» som står for *Ingeniørkompani brigade nord*, og som ble gjort i forbindelse med veibyggingen rett ved steinen i 1958 (Harstad Tidende, 1958). Det er også risset inn et grensemerke i form av et kors på steinen.

BELIGGENHET

Lokaliteten ligger på vestsiden av Fiskefjorden om lag 1 km fra utløpet, 7 km sørvest for Kongsvik og 15 km nordnordøst for Lødingen, alle mål i luftlinje (Figur 1) Finnsteinen er grensestein for flere eiendommer, mellom Tjeldsund og Lødingen kommune, og mellom Nordland og Troms fylke, og har et innrisset

Figur 1 Lokalisering av Finnsteinen, id 214571.

grensemerke. Steinen ligger 20 m vest for flomålet på en strandterrasse.

Finnsteinen ligger i dag i den østre veiskulderen til E10. Det er tydelig at det her er fylt på med masse for å bygge opp veien, og steinens vestsida har blitt dekket. Steinen utgjør trolig en del av veifundamentet, og masser dekker antagelig omtrent halve steinens vestsida.

Den lokale topografien i området preges av overganger mellom fjell, li og sjø. Mot vest er terrenget relativt jevnt stigende opp mot snaufjell. Dette gjelder også for områdene mot nord og sør, helt til man kommer til Fiskefjorden i nord og Fiskøya i sør, hvor det er flatere partier bevokst av løvskog og enkelte oppdyrkede strandterrasser.

Finnsteinen står på en flat strandterrasse like ved fjæra. I dag skrår terrenget bratt opp i steinens bakkant for å bygge opp veien. Før veien kom, har terrassen trolig vært større, og steinen har ligget fritt. Området preges i dag av ganske tett lauvskog, men med mindre vegetasjon

vil steinen ha ligget godt synlig fra et stort område, og likeledes gitt utsikt til både fjorden, Taraldstinden og Lineset på motsatt side av fjorden. Bunnvegetasjon er preget av lave vekster typisk for kystnære områder, slik som gress og urter (Figur 2).

Figur 2 Finnsteinen ved registrering. Bildet er tatt mot nordvest. Foto: Silje Sivertsvik, Sametinget

MÅLSETTING

PROBLEMSTILLING

Lokaliteten har flere tolkninger og et hovedmål med undersøkelsen var å se på steinens funksjon. Kunne det for eksempel være typiske offergaver her, eller var det heller tegn på kortere opphold eller annen bruk av steinen? Det var også en målsetting å se hvilken relasjon det registrerte ildstedet hadde til steinen. Da ildstedet ble avskrevet og trekullet heller viste seg å stamme fra et større brannlag, ble problemstillingene snudd til å omhandle lagets funksjon, relasjon til steinen og alder. Samlet sett vil dette bidra til de overordnede problemstillingene om å dokumentere mangfold og variasjon for de samiske bosettingene.

PRIORITERINGER OG STRATEGIER

Ettersom utgravningsområdet var lite og konsentrert, og det ikke var forventet at det skulle dukke opp mange strukturer, ble det registrerte ildstedet og plattformen sett som de viktigste delene for undersøkelsen. Etter avtorving ble det klart at det verken var snakk om noen plattform eller ildsted, men i stedet ett funnførende lag med mye kull. I tillegg ble det funnet en steinsamling (A2050), som ble undersøkt, men vurdert til å være av yngre dato. Prioriteringene ble derfor dreid mot kullaget, og innsatsen ble rettet mot å grave ut de delene som var nærmest steinen. Laget var større enn det som kunne undersøkes ut fra avsatte ressurser, og perioden med nedstenging og karantene gjorde at vi ikke hadde mer personale å tilføre. For å avgrense kullaget ble det derfor tatt prøvestikk.

UNDERSØKELSESMETODE OG DOKUMENTASJON

FELTMETODE OG DIGITAL DOKUMENTASJON

Lokaliteten ble avtorvet manuelt, og siden ble kullaget undersøkt. Det var lagt opp til stratigrafisk graving, men ettersom det kun fantes ett funnførende lag oppå steril grunn, og heller ingen strukturer, ble dette forenklet. Ettersom det kom frem en hel del flintfunn, ble det besluttet å vannsålde massene fra det funnførende laget. Det ble brukt prøvestikk på flata rundt steinen for

å avgrense brannlaget.

Digital dokumentasjon ble forsøkt utført i henhold til prosjektets standard. Noen forenklinger ble imidlertid gjort som følge av fravær av sentralt personale i forbindelse med Covid-utbruddet og langvarig karantene. Dette gjaldt både innmålinger og foto.

PRØVEUTTAK

Det ble tatt ut 1 makroprøve og 5 trekullprøver hvorav 3 trekullprøver er blitt analysert (Ts 16085.1-6). Trekullprøvene ble tatt ulike steder i det funnførende og trekullrike laget (A2050).

ERFARINGER

Undersøkelsen ved Finnsteinen ble hardt rammet av Covid-utbruddet og den påfølgende karantenen. Oppholdet i gravingen gjorde at undersøkelsen mistet kontinuitet og det generelle oversiktsbildet. I tillegg var det utfordrende at vi ved oppstart igjen ikke hadde nok personale, og at det var svært uforutsigbart når ansatte slapp ut av karantene. Dette gjorde at vi måtte være spontane i hvem som deltok og det ble en del utskiftninger. Arbeidet her ble utført tilfredsstillende, men det har medført noen mangler. For eksempel ble det ikke ført feltdagbok og vi har heller ikke et oversiktsbilde over lokaliteten.

OBSERVASJONER OG RESULTATER

STRATIGRAFISKE FORHOLD

Overflata inne i helleren var preget av mye stein og røtter. I 2015 ble det foreslått at det var et ildsted her markert med fire steiner, men det kunne ikke sees under avtorving eller opprensning. Derimot kom det, som tidligere nevnt, frem et ca. 7 cm tykt sandlag iblandet svært mye trekull (A2050). Det var tett i tett med trekullbiter på inntil 1 cm størrelse, noe som gjorde laget helt mørkt på farge. Da trekullet først kom frem ble det tolket som et mulig ildsted, men under videre opprensning ble det klart at laget lå over et mye større område og ikke kunne være resultat av ett ildsted. Laget strakk seg fra helt innunder overhenget på steinen og videre både mot sør, øst og nord (Figur 3). Ettersom avgrensingen av laget ble gjort ved prøvestikk, har vi bare omtrentlige mål på utstrekning.

Figur 3 Til venstre: Området rundt overhendet og inntil steinen før avtorving. Foto tatt mot nord. Til høyre: samme område etter avtorving og topp av lag A2050. Foto tatt mot vest.

Det kan imidlertid se ut som at det gikk langs hele steinens østside og ytterligere 2-3 meter mot sør, altså med en total utstrekning på ca. 8 m i nord-sørlig retning. I øst-vestlig retning var utstrekningen på minst 5 m. Området kan godt være noe større, uten at det ble fanget opp av prøvestikkene. Mot ytterkantene viser imidlertid prøvestikkene at kullaget avtar i tykkelse, og at det måler ca. 2 cm.

Under kullaget var det tett med steiner som målte rundt 10-20 cm i diameter (Figur 4). Dette laget ble også påvist i prøvestikkene, og fremstår som den naturlige grunnen i området. Det som under registreringen ble tolket som plattform, viste seg å være steiner som stakk opp fra den sterile undergrunnen. Laget er tolket å være en naturlig steinterrasse.

Figur 4 Arkeolog Sjoerd van Riel graver ut kullag A2050A2050. Den steinrike, sterile grunnen kommer frem. Foto tatt mot øst.

STRUKTURER

Det ble registrert én struktur på lokaliteten. A1967 var en grop fylt med stein (Figur 5). Før undersøkelsen ble det diskutert om dette kunne være et ildsted, men under undersøkelsen ble det verken påvist trekull eller varmepåvirket stein.

Figur 5 Grop A1967. Finnsteinen og veien i bakgrunnen. Foto tatt mot nordvest.

Strukturen var tilnærmet sirkulær og målte 1,8 x 1,3 m, noe som er stort for et ildsted. Steinene i gropa var av forskjellig størrelse og målte mellom 4-45 cm i diameter. Disse var ikke pakket sammen, men hadde en del luft mellom. Det har også falt ned blader og lignende mellom steinene. Gropa ble tolket til å være av nyere dato. Den kan ligne noen lignende groper på andre lokaliteter, blant annet Kåringskrysset. Her ble det funnet rester etter en telefonstolpe i gropa, så det kan godt være at dette er rester etter en telefonlinje.

FUNNGJENNOMGANG

Totalt er ble gjort 93 funn fra Finnsteinen disse er katalogisert under museums nr. Ts16085 og består av gjenstander i stein, metaller, organisk materiale, keramikk og bein. Samtlige funn ble gjort i kullaget A2050.

Gjenstander av stein

Det er registrert 48 funn av stein. Majoriteten av funnene er mindre flintavslag, og mange av dem er tydelig brent. Flinten er av flere ulike kvaliteter og fremstår som strandflint. Funnene kommer fra laget med trekull, og tolkes til å være ildflint.

Gjenstander av metaller

Det ble gjort fire funn av jern. To av dem er biter fra en og samme hengsel (Ts 16085.32). I øyet til hengselen sitter en skrue med et rett spor i skruehodet, noe som viser at den passer til flatt skrujern. Dette tyder på at den ikke er spesielt gammel. De to andre jernfunnene er nagler. Den ene (Ts16085.34) besto av en svært korrodert

stilk, og åtte fragmenter som var løsnet av stilk. Den andre (Ts16085.33) var en smidd nagle med firkantet stilk.

Gjenstander av organisk materiale

Det ble gjort to funn av lær, der den ene muligens er en såle. Disse funnene har vi imidlertid ikke fått studert nærmere, heller ikke konserverert eller katalogisert, da arbeidet med dette stoppet opp ved stenging av kulturhistorisk lab. Dette vil ferdigstilles i etterkant av at rapporten er levert.

Gjenstander av keramikk

Det er to funn av ganske små biter av keramikk (Ts 16085.27-28), som stammer fra to forskjellige kokepottar i rødt leirgods. Begge var glasert på innsiden, den ene i grønnbrun og den andre i rødbrun glasur.

Gjenstander av bein

Det er funnet 26 fragment av brente bein. Mesteparten ble funnet under sålding, mens fem større biter ble funnet under utgravninger. Beinene er ikke blitt analysert.

Andre gjenstander

På nordøstsiden av steinen har det på et tidspunkt falt av en steinblokk og gjort at det ble dannet en liten hylle. Under en befaring av prosjektet i 2020 ble det observert at det var plassert seks mynter på hylla. Disse myntene lå også der da utgravningen startet, men ble ikke observert under registreringen i 2015 (Figur 6). Fem av myntene var Norge og besto av en 5-øre fra 1930, en 1-øre fra 1939, en 5-øre fra 1965, en 20-kroning fra 1994 og en 1-krone fra 2014. Den siste mynten var en svensk 25-øre fra 1963.

Figur 6 Til venstre: Finnsteinen ved registrering. Hylle markert med tommestokk. Det er ingen mynter her. Bildet er tatt mot nordvest. Foto: Silje Sivertsvik, Sametinget. Til høyre: Ved oppstart av utgravning. Det er lagt mynter på hylla. Foto tatt mot vest.

Museumsnr	Nat.vit.	Intrasis ID	Funnkontekst	Prøvetype	Datert materiale	C14 alder	Kalibrert alder (94,4%)
Ts16085.4	TRa-17209	P1998	A2050	Trekull	Bjørk	141 ±21	1682 – 1944 AD
Ts16085.5	TRa-17210	P2033	A2050	Trekull	Bjørk	350 ±17	1490 – 1633 AD
Ts16085.6	TRa-17211	P2034	A1955	Trekull	Bjørk	263 ±15	1640 – 1794 AD

Tabell 1 Oversikt over resultater fra C14-datering

TREKULLPRØVER

Det ble tatt fem trekullprøver hvorav tre ble analysert. Resultatene kan sees i Tabell 1.

TOLKNING

Fra registreringen var det pekt på at steinen kan ha hatt ulike funksjoner, slik som oppholdssted, ly for vind og vær, landemerke, fiskemed og sieidi. I tillegg vet vi at steinen i moderne tid er brukt som fyllmasse i veien, grensestein med et innrisset kors, i tillegg til at det er risset og malt på initialene til Ingeniørkompaniet i Indre Troms. Målsettingen for undersøkelsen var å få et klarere svar på hva steinens funksjon har vært og hva området rundt overhenget har blitt brukt til.

Det mest påfallende med undersøkelsen var det relativt tykke kullaget som strakk seg innunder dråpefallet og langs steinens østside. I laget fremkom det en del funn, og ikke minst et uvanlig høyt antall avslag av flint som tolkes som ildflint. Flinten har blitt studert med tanke på om den heller kan være fra steinalder, men dette virker ikke sannsynlig. Lokaliteten i seg selv ligger for lavt til at det er mulig at den ble brukt under steinalder, så alternativet måtte være tilførte masser. Det er flere steinalderlokaliteter i området, og også lokaliteter der vi vet at det har vært uttak av masser i forbindelse med veibyggingen, slik som Forvikneset og Storhaugen. Selv om det tydelig er tilført masser rundt steinen, var kullaget inntak og fremsto som uforstyrret. Vi tolker derfor flinten til å tilhøre lokaliteten og til å være ildflint.

De resterende funnene, slik som jernnaglens, hengselen, lær og bein, tyder på at det har vært opphold på stedet. Det var ikke spor av noen strukturer, noe som gjør det vanskelig å tolke gjenstandene videre.

Trekullaget og alle ildflintene vitner om at det har vært aktivitet på stedet som har generert ild og varme. Trolig skal ikke dette knyttes til én

enkelt hendelse, men ut fra tykkelsen på laget kanskje heller sees som gjentakende bruk. Dateringene fra laget strekker seg fra 1490-1944. Ut fra funnene og dateringene er det sannsynlig at bruksperioden har vært i perioden ca. 1500-1800. Ut fra lokal tradisjon, som nevnt i innledningen, har steinen vært brukt til kortere opphold. Her har man kunnet finne le for vind og regn, samtidig som man har hatt god utsikt. Kanskje var det et sted man brukte for å slå av en hvil eller sove en natt. Det kan ikke utelukkes at det stått en enklere konstruksjon her i form av en løe eller lignende, noe hengselen muligens kan indikere. Dette var det imidlertid ikke noe spor av.

I tillegg vet vi at stedet i moderne tid har blitt ansett som en offerstein, og at Sametinget har blitt kontaktet av folk i lokalmiljøet som har vært negative til graving rundt steinen og siden veibygging ettersom det vil forstyrre en sieide (pers. med Arne Håkon Thomassen 20.05.2021). Myntene som har blitt lagt på steinhylla i tiden mellom registreringen og oppstarten av prosjektet, kan sees som en del rituell aktivitet. Hvor langt tilbake denne tradisjonen eventuelt går, er ikke kjent.

Det er tydelig at steinen har vært i bruk over ganske lang tid, men at det er vanskelig å knytte den til noen eksakte funksjoner. Kanskje har lokaliteten først og fremst hatt en rituell betydning, eller kanskje har den først og fremst vært praktisk som landemerke og oppholdssted. Det ene utelukker ikke det andre, og det kan være ulik bruk og tradisjoner tilknyttet stedet. Kanskje har steinens status og funksjon endret seg over tid, kanskje er aktiviteten vi tolker som opphold egentlig av en mer rituell art, og kanskje har steinen hatt ulik betydning for ulike grupper. Med sin størrelse, beliggenhet og visuelle særegenhet, er det eneste sikre vi kan si at steinen nok har hatt stor betydning for mange, og at den fortsetter å ha det.